

Bu çalışma, Bizans tarih yazımında Türkler ve İskandinavya kökenli olan ve dönem kaynaklarında Ruslar olarak anılan halklar arasındaki ilişkileri incelemektedir. Bizans kaynaklarının, Hunlardan Osmanlılara kadar geniş bir zaman ve mekân yelpazesinde Türk halklarına dair bilgi sunmasıyla Türk tarihçiliği açısından önemi bilinmektedir. Bu kaynaklar, yalnızca Türk topluluklarını değil, aynı zamanda İskandinavya kökenli grupların, Bizans ve diğer Türk halklarıyla olan siyasi, ticari ve askeri ilişkilerini de belgelemektedir. Çalışmada, İskandinavların Bizans ordusundaki paralı asker rolüyle “Vareg Muhafızları” olarak bilinen seçkin birliğin temellerini oluşturduğu ve bu birlikte, Türklerin de bulunduğu konusu da ele alınmaktadır. Ayrıca, İskandinavların Doğu Avrupa’daki faaliyetleri ve özellikle Özi Nehri boyunca şekillenen ticaret ağları analiz edilmiştir. Bu ticaret ağlarının, İskandinavların Türk halklarıyla temasında kritik bir rol oynadığı belirtilirken, Peçeneklerin bu ilişkilerdeki etkisi özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca, Ruslar ve Bizans arasındaki siyasi ve ticari bağların, bu iki toplum arasındaki ilişkileri derinleştirdiği de ele alınmaktadır. Sonuç olarak çalışma, Bizans kaynaklarının Türk ve Rus-İskandinav ilişkilerinin düzeyini anlamada temel bir başvuru niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Özellikle askeri ve ticari bağlamlarda Türk ve İskandinav halkları arasındaki karşılıklı bağlılığa dikkat çeken çalışma Bizans kaynaklarının dikkatle ele alındıklarında, dönemin tarihsel arka planını değerlendirmede önemli bir arka plan sunduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışma, bahsi geçen Bizans tarih yazımına ait metinleri karşılaştırmalı bir perspektiften değerlendirmeyi ve özellikle Türklerle Rus-İskandinav unsurlar arasındaki ilişkileri, Bizans literatüründeki yansımaları üzerinden ele almayı hedeflemektedir. Böylelikle, IX.-XI. yüzyıllarda Doğu Avrupa (özellikle Karadeniz’in kuzeyi) coğrafyasındaki etkileşim ağlarının ne denli çok boyutlu olduğunu gözler önüne sermek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Peçenekler, İskandinavlar, Ruslar, Bizans

TURKISH AND SCANDINAVIAN-RUS’ RELATIONS IN BYZANTINE HISTORIOGRAPHY: A COMPARATIVE SOURCE ANALYSIS

ABSTRACT

This study examines the interactions between the Turks and the Scandinavian-origin peoples, referred to as the Rus’ in contemporary sources, within Byzantine historiography. Byzantine sources are of great significance for Turkish historiography as they provide extensive information on Turkish peoples across a broad temporal and geographical spectrum, from the Huns to the Ottomans. These sources not only document Turkish communities but also record the political, commercial, and military interactions of Scandinavian groups with both Byzantium and various Turkish peoples. The study explores the role of Scandinavians as mercenaries in the Byzantine army, forming the elite unit known as the Varangian Guard, in which Turkish warriors were also present. Additionally, it analyzes the activities of Scandinavians in Eastern Europe, particularly along the Dnieper River, where trade networks played a crucial role in their engagement with the Turks. The influence of the Pechenegs in shaping these interactions is particularly emphasized. Furthermore, the study examines the political and commercial ties between the Rus’ and Byzantium, which significantly deepened their relationship. Ultimately, this research highlights Byzantine sources as essential references for understanding the extent of Turkish and Rus-Scandinavian relations. By focusing on military and commercial contexts, the study underscores the reciprocal dependencies between

* Araş. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE, E-Posta: skaragoz24@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7044-4027.



Turkish and Scandinavian peoples. It also demonstrates that, when critically examined, Byzantine sources provide an essential framework for evaluating the historical background of the period. This study adopts a comparative perspective on Byzantine historiographical texts, aiming to analyze the reflections of Turkish and Rus-Scandinavian relations within Byzantine literature. By doing so, it seeks to reveal the complex and multifaceted nature of interaction networks in Eastern Europe, particularly in the northern Black Sea region, between the 9th and 11th centuries.

Keywords: Pechenegs, Scandinavians, Rus', Byzantine Empire.

GİRİŞ

Bizans kaynaklarının Türk tarihinin en önemli kaynak gruplarından biri olduğu günümüzde genel kabul görmektedir. Türkistan'dan batıya doğru ilerleyen halkları detaylı biçimde kaydeden ender metinler arasında yer alan Bizans kronikleri, XVIII. yüzyıldan itibaren Batılı araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Örneğin 1770'lerde Ioanne Gotthilf, söz konusu metinlerden derlediği Türklerle ilgili bilgileri beş cilt hâlinde yayımlamış¹; ilerleyen dönemde Macar araştırmacı Gyula Moravcsik, *Byzantino-Turcica* adlı çalışmasında Bizans kaynaklarının Türk tarihine dair sunduğu kıymetli verileri derlemiştir.²

Bizans tarihçileri, Hunlar, Sabirler, Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, İdil Bulgarları, Kuman-Kıpçaklar, Oğuzlar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok Türk halkına dair bilgiler sunmuşlardır. Bizans kaynakları, yalnızca Türk topluluklarını değil, İskandinavya'dan yola çıkıp (bugünkü Baltık sahilleri, Rusya, Belarus ve Ukrayna üzerinden) nehir rotalarıyla Karadeniz'e inen İskandinav unsurlarını da birçok şekilde ele alır. Bu gruplar, Bizans kaynaklarında çoğunlukla "Vareglar" veya "Ruslar" olarak geçmekle birlikte, İmparatorluğun klasik terminolojisi uyarınca "İskit" adıyla da anılmıştır. Aynı İskandinav toplulukların Peçenekler, Hazarlar ve İdil Bulgarları gibi Türk halklarıyla kurdukları siyasî, askerî ve ticarî ilişkiler de yine bu Bizans metinlerinde kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla, söz konusu kaynaklar hem Türk hem de İskandinav-Rus (Vareg)³ tarihini birbirine bağlı ve etkileşimli bir çerçevede incelemek isteyen araştırmacılar için temel bir başvuru niteliğindedir. Nitekim bu metinlerde, Karadeniz'in kuzeyindeki İskandinav kökenli toplulukların faaliyetlerine ilişkin bilgilerin yanı sıra, Bizans ordusunda paralı asker olarak hizmet veren Vareg Muhafızları hakkında da önemli bilgiler yer alır. Bu muhafız birlikleri içinde, İskandinav unsurlar ile Türk asıllı askerlerin aynı safta görev yaptığının bilinmesi de yine Bizans kaynakları sayesinde mümkün olmuştur.

1. İskandinavya'dan Bizans'a Kuzey Ticaret Yolu ve Türkler

Rus vakayinamesinde İskandinavların Slavların çağrısıyla gelip Slavları yönettikleri hususundaki malumata XII. yüzyıl kaynağı *Geçmiş Yılların Hikâyesi*'nde (*повесть временных лет - Povest Vremennih Let*)⁴ rastlıyoruz. Bu kronikten öğrendiğimiz kadarıyla Slav kabileleri arasında hukuk yoktu. Hepsisi birbirine üstünlük sağlama peşindeydi. Sonra kroniğin aktardığına göre; "dediler ki, bizi kanuna göre yönetecek ve adaletli bir şekilde yönetecek bir idareci bulalım."⁵ Bu amaçla denizaşırı ülkelere gittiler ve kendilerine Rus diyen İsveçlilere, "bizim topraklarımız geniş, zengin ama düzen yok. Gelin ve bize hükmedin." dediler. Bunun üzerine kroniğin anlatısına göre, Rurik⁶ ile iki kardeşi Sineus ve Truvor Slavların yoğun olarak yaşadığı yere beraber gitme kararı aldılar.

¹ Johann Gotthelf von Stritter, *Memoriae Populorum, Olim, Ad Danubium, Pontium Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium, Et Inde Magis Ad Septentriones Incolentium* (Impensis Academiae Scientiarum, 1771-1779).

² Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica I: Die Byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker* (Leiden, 1983).

³ Vareg, Rus veya Norman gibi isimlendirmeler, IX-XI. yüzyıllarda İskandinavya menşeli topluluklar için kaynaklarda muhtelif vesilelerle kullanıldığı için, bu çalışmada da söz konusu terimlere aynen yer verilecektir. Viking tabirinden kaçınmamızın gerekçesi, doğuya gelen İskandinavların bu sıfatla müsemma olmaması ve bu kavramın bilhassa yağma ve talan faaliyetlerinde bulunan ve bu faaliyetleri daha çok Batı ve Güney Avrupa'da ve İngiltere'de gerçekleştirmiş olan İskandinav gruplarına karşılık gelmesidir. Hâlbuki doğuya yönelen İskandinavlar, kıta Avrupası'na ve İngiltere'ye seyredenlerin aksine, daha ziyade ticaret ya da paralı asker eksenli faaliyetlerle bilinmişlerdir. Norman-antinorman tartışmalarına ve Rus Devleti'nin kökenine dair tartışmalara bu çalışmada girilmeyecektir. Doğuya gelen İskandinavların adlandırılmaları ve özellikle Ruslar olarak anılan grubun İlk Rus Devleti'nin kuruluşundaki etkileri ve konu hakkındaki tartışmalar için bkz. Selim Karagöz, *IX-XI. Yüzyıllarda Türk-İskandinav Halkları İlişkileri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2023), s. 21-55.; Ayrıca bkz. Jeyran Mammadova, "Rusların Köken Problemi ve Norman Teorisi", *ATDD 2* (2023), s. 117-123; Wladyslaw Duczko, *Viking Rus, Studies on the presence of Scandinavians in Eastern Europe* (Leiden, Boston: Brill, 2004), s. 20-24; O. L. Gubarev, "“Neonormanizm” ili Neoantinormanizm?", *Stratum Plus* 5 (2015), s. 351-354; Zakhariev – Roman, *The Historiography of Normanist and Anti-Normanist Theories in the Origin of Rus'* (Oslo: The University of Oslo, Centre for Viking and Medieval Studies, The Faculty of Arts, Yüksek Lisans Tezi, 2002), s. 6-9; L. S. Kleyn vd., "Normanskiye Drevnosti Kiyevskoy Rusi Na Sovremennom Etape Arheologicheskogo İzuceniye", *İstoričeskiye Svyazi Skandinavii i Rossii IX - XX vv.*, ed. N. E. Nosov – İ. P. Şaskolskiy (Leningrad: Nauka, 1970), s. 226-252; Vilhelm Thomsen, *Rus Devleti'nin Kökenleri, Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler*, çev. Emine Dikmen (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021); Ahmet Ulsan, *“Geçmiş Yılların Hikâyesi” (Povest Vremennih Let) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 1-10; Lev S. Kleyn, *Spor o Varyagah, İstoriya Protivostoyaniye i Argumentı Storon* (Sankt Peterburg: Yevraziya, 2009), s. 16-37; G. S. Lebedev – V. A. Nazarenko, "The Connections Between Russians and Scandinavians in the 9th—11th Centuries", *Norwegian Archaeological Review* 6/1 (1973), s. 5-8.

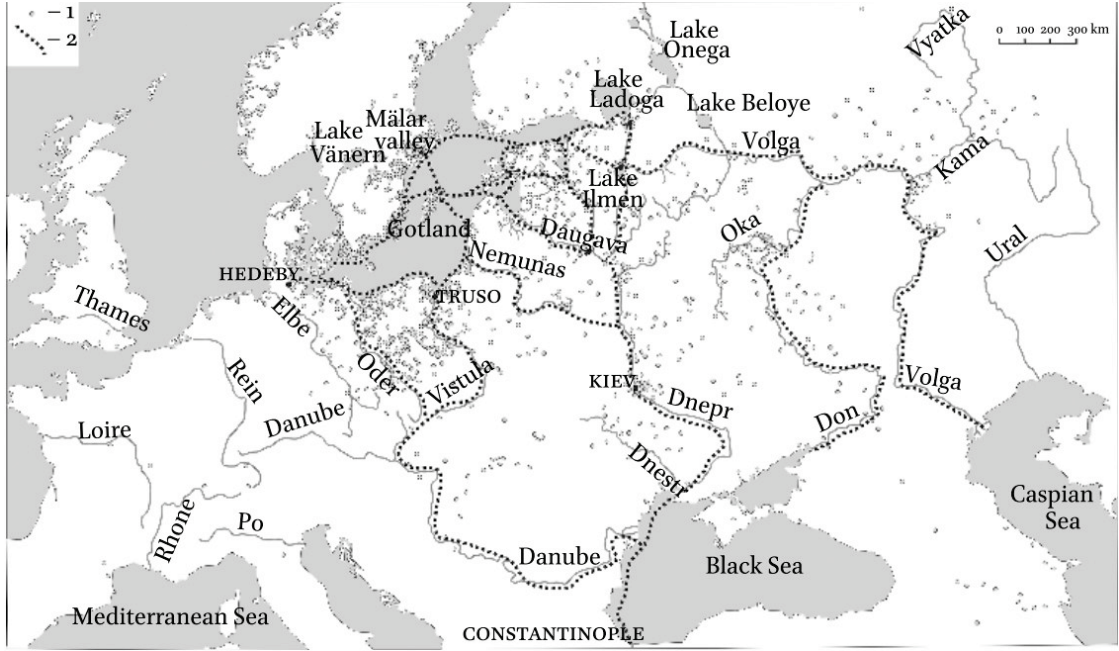
⁴ Çalışmada bundan sonra eserin kısaltılmış hali olan PVL kullanılacaktır.

⁵ A. G. Kuzmin, *Povest Vremennih Let*. thk. Kuzmin (Moskva: İnstitut Russkoy Tsivilizatsii, 2014), s. 67-68.

⁶ Rurik Hanedanlığı'nın kurucusu ve ilk Novgorod Knezidir.

Rurik *Novgorod*'a (Veliki Novgorod) yerleşirken kardeşleri Truvor *İzborsk*'a, Sineus ise *Beloozero*'ya yerleşti.⁷ Böylece Rurik'in Novgorod'a yerleşmesiyle bölge kontrol altına alınmış ve Novgorod'da Rurik Hanedanlığı tesis edilmiştir. Nitekim Rurik Hanedanlığı, XVII. yüzyıla kadar bölgedeki Slav kabilelerini yönetmiştir. İskandinavya'dan gelen Rurik hanedanının XVII. yüzyıla kadar bölgedeki Slav kabilelerini (Çudlar, Kriviçler, Vesler, Vyatiçler, Radimiçler) yönettiği bilinmektedir. 860'larda Novgorod merkezli ortaya çıkan bu hanedandan kısa süre sonra yine İskandinavya kökenli olan ve Rurik tarafından gönderilen Askold ve Dir kardeşlerin⁸ Kiev'de Polyanları⁹ yenerek Kiev Rus Knezliği'ni kurduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Kiev Rus Knezliği ve Bizans arasında kurulan siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerin yanında bu kuzeyliler, Konstantinopolis'e saldırılar da düzenlemişlerdir. Hatta 860 yılındaki saldırı bu devletin henüz teşekkül aşamasında gerçekleşmiştir. İskandinav Ruslarının Konstantinopolis'e (İskandinav kaynaklarında Miklagard)¹¹ saldırılarında şehri ele geçirme gayesinde olmadıkları varsayılabilir. Muhtemelen Bizans'a baskı kurup anlaşma yapmaya zorlayarak Konstantinopolis pazarına dâhil olup çeşitli ticari çıkarlar sağlamak amaçlanıyordu. Nitekim bu baskı sonucunda İskandinav Rusların bu imtiyazları elde ettiklerini de görüyoruz.



Şekil 1 Karadeniz'in kuzeyinde İskandinavya'yı Karadeniz ve Hazar Denizi'ne bağlayan nehir yolları.¹²

İskandinav Ruslar, her ne kadar IX. ve X. yüzyıllarda ticari ve askeri anlamda oldukça önemli bir ivme kazanmış olsa da aslında Geç Antik Çağ'dan itibaren Baltık sahası ve ötesi, yani günümüz Ukrayna ve Avrupa Rusyası (Rusya'nın batı sınırlarından Urallara kadar olan bölge) sahası ile irtibat halindeydiler.¹³ Viking Çağı olarak adlandırılan IX.-XI. yüzyıllarda, doğuda Rus ya da Vareglar olarak bilinen İskandinav tüccarları, Baltık Denizi'nden başlayarak İdil Nehri üzerinden Hazar Denizi'ne ve Bağdat'a, Daugava ve Vistula nehirlerinden

⁷ Rurik, Sineus ve Truvor, PVL'den anlaşıldığına göre İsveç'ten gelen Viking beyleriydiler. bkz. Ulsan, "Geçmiş Yılların Hikâyesi" (*Povest Vremennih Let*) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi, s. 144-145.

⁸ Askold ve Dir, PVL'de adları geçen ve Kiev'in bilinen ilk İskandinav yöneticileridir. Kiev'in Vareg-Rus kontrolüne geçmesinde önemli etkileri olmuştur. Askold ve Dir'in Rurik ile olan ilişkileri tartışmalıdır ve kesin bir bağlantı bulunmamaktadır. PVL'ye göre Knez soyundan değillerdi. Oleg, Askold ve Dir'i öldürerek Kiev üzerindeki hâkimiyeti ele geçirmiştir. Bk. Ulsan, "Geçmiş Yılların Hikâyesi" (*Povest Vremennih Let*) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi, s. 148-151.

⁹ Bir Doğu Slav Kabilesi. Bugünkü Polonyalılar ile karıştırılmamalıdır. PVL'ye göre Askold ve Dir, Kiev'i Polyanların elinden almıştır. Bk. Ulsan, "Geçmiş Yılların Hikâyesi" (*Povest Vremennih Let*) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi, s. 147.

¹⁰ Ulsan, "Geçmiş Yılların Hikâyesi" (*Povest Vremennih Let*) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi, s. 148.

¹¹ Ivelin Ivanov, "Travelling to Grikkland and Mikligarðr: The Byzantine Empire and the Byzantines in Two Scandinavian Sagas", *VTU Review: Studies in the Humanities and Social Sciences* 4/1 (2020), s. 70-71.

¹² Marika Mägi, *In Austrvegr, The Role of the Eastern Baltic in Viking Age Communication Across the Baltic Sea* (Leiden: Brill, 2018), s. 97.

¹³ Konu ile ilgili bkz. Heiki Valk, "Vikingler ve Doğu Baltık", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink – Neil Price (İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2015), 613-618; Fedir Androshchuk, "Vikingler Doğuda", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink – Neil Price (İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2015), s. 653-655.

anakaranın içlerine, Özi Nehri'nden ise Karadeniz ve Bizans topraklarına kadar uzanan ticaret yollarını kullanmışlardır.

X. yüzyılın başlarından itibaren yaşanan ticaret yollarındaki değişim, İskandinavların Karadeniz'in kuzeyinden Baltık Sahasına kadar olan bölgeler ile olan irtibatını daha da derinleştirmiştir. İskandinavya'daki kazılarda İslam dünyasına ait binlerce sikke bulunmuş, yine kazılarda Karadeniz'in kuzeyindeki Türk halklarından gelen çeşitli nesneler görülmeye başlanmıştır. Bu ticari temaslar sayesinde İskandinav halkları ile Türkler arasında bilgi aktarımı da sağlanmıştır. İskandinavlar, bozkır halklarının özellikle başta silah teknolojisi olmak üzere çeşitli becerilerini öğrenmiş; İdil Bulgar tarzı giyim kuşamları İskandinavya'da moda haline gelmiştir.¹⁴ İskandinavlar, Hazar'ın ötesine geçip günümüz Özbekistan topraklarına, (Harezm'e), hatta İbn Hurdazbih'e¹⁵ göre muhtemelen Çin'e kadar ulaşmışlardır.¹⁶ Harezm'e kadar gittiklerini ise daha kesin bir bilgiyle biliyoruz. Çünkü Harezm'e yapılan yolculuklardan bahseden bir run taşı¹⁷ İskandinavya'da bulunmuştur.¹⁸ Hazarlar, İdil Bulgarları ve Abbasi Halifeliği (750-1258) ile ticaret yapan İskandinavların, bölgenin büyük güçlerinden biri olan Bizans ile karşılaşmaları da muhakkak kaçınılmazdı. İskandinavlar, Bizans'a *Grikkland* (Grek Yurdu), Konstantinopolis'e *Mikligarðr* (Büyük Şehir), Bizans imparatoruna ise *Grikkjakonungr* (Grek Kralı) derlerdi.¹⁹ İskandinavlar, bilinenin aksine sadece batıya ve Avrupa'ya değil, doğuya doğru da önemli yolculuklar ve keşifler yapmışlardır. Baltık sahasında, günümüz Avrupa Rusyası'nın neredeyse tamamında, Belarus ve Ukrayna topraklarında, Karadeniz havzasında, Bizans topraklarında, Kafkasya'da ve hatta Türkistan içlerini kapsayan *austrvegr*²⁰ "Doğu Yolu" üzerinde etkili olmuşlardır.



Şekil 2 Vs 1 numaralı run taşı. Transkripsiyonu: + *PNÞMÞ* + *HTI : HTÞÞ : ÞNÞ : HTT : ÞTHI : NÞTI* *HTÞNÞ : HTT : HT : HTÞÞ : ÞNHTÞ • I • ÞÞRÞHÞ* (Gudleif, bu taşı, oğlu Slagvi'nin anısına dikti. Onun yaşamı Harezm'de sona erdi).²¹

¹⁴ Yevgeniy P. Kazakov, "Ninth and Tenth-Century Volga Bulgar Trade", *Muslims on the Volga in the Viking Age In the Footsteps of Ibn Fadlan*, ed. Jonathan Shepard – Luke Treadwell (London, New York, Dublin: Bloomsbury Publishing, 2023), s. 300–315.

¹⁵ İbn Hurdazbih hakkında bkz. İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2019), s. 13–15.

¹⁶ İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, 143–144; Ayrıca bkz. J. E. Montgomery, "Arapça Kaynaklarda Vikingler", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink – Neil Price (İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2015), s. 695–696.

¹⁷ Run taşları hakkında genel bilgi ve Doğu Avrupa'da bulunan run taşları için bkz. Elena A. Melnikova, *Skandinavskie Runičeskie Nadpisi, Novie Nahodki i Interpretatsii. Teksti, Perevod, Kommentarii* (Moskva: Vostochnaya Literatura, 2001).

¹⁸ <https://www.uu.se/en/centre/centre-for-the-world-in-the-viking-age-wiva/themes-and-study-areas/central-asia> *Central Asia - Uppsala University* (Erişim 19 Aralık 2024). Ayrıca bkz. Sven B. F. Jansson, *Västmanlands Runinskrifter* (Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1964), s. 7–9.

¹⁹ Ivanov, "Travelling to Grikkland and Mikligarðr: The Byzantine Empire and the Byzantines in Two Scandinavian Sagas", s. 70–71.

²⁰ Mägi, *In Austrvegr*, s. 97–101.

²¹ Karusm (Harezm) yazar kısım halka içeridindedir. Bkz. <https://www.christerhamp.se/runor/gamla/vs/vs1.html> *Vs 1 - Västmanland: Stora Rytterns kyrkoruin* (Erişim 23 Aralık 2024).

İlk İskandinav-Bizans temasının ne zaman gerçekleştiği kesin olarak bilinmiyor ancak bu temasın Türkler vasıtasıyla gerçekleşmiş olması çok güçlü bir ihtimaldir. Çünkü İskandinavlar, Bizans ile temas kurabilmek için Peçenekler ve Hazarlar gibi Türklerin yaşadığı topraklardan geçmek zorundaydılar. Diğer taraftan İslam kaynakları, Hazar topraklarında önemli sayıda Ortodoks Hristiyanın yaşadığını, Hazar başkentinde (İtil) yedi hakimnin bulunduğunu, bunlardan ikisinin Hristiyan nüfusun hukuk ve mahkeme işleri için, ikisinin de pagan İskandinav Rusların hukuki meseleleri için kullanıldığını yazmaktadırlar.²² Dolayısıyla bölgede önemli bir ticaret merkezi olan Hazarların başkenti İtil şehrinde Bizanslıların ve İskandinavların birlikte yaşadıklarını söylemek mümkündür.

Rusların 839 yılında Bizans İmparatoru Theophilos'un (Hüküm süresi 829-843) elçilik heyetiyle birlikte Frank İmparatoru I. Louis'in (Hüküm süresi 813-840) Ingelheim'deki sarayına gönderilmeleri,²³ onların Hazar Kağanlığı'yla bağlantılı ilişkilerine ışık tutar. Kaynaklarda İskandinav liderlerinin "kağan" (*Chacanus*) unvanını kullanması,²⁴ onların özellikle Hazarlar aracılığıyla bozkır geleneğinden etkilendiklerini gösterir. Bu dönemde Hazarlar, Doğu Avrupa'yı kontrol altında tuttuklarından, kuzeyden Karadeniz'e, oradan Konstantinopolis'e uzanan güzergâhı kullanmak zorunda kalan İskandinav Rusların Hazar siyasi ve kültürel yapısıyla etkileşim içine girmesi kaçınılmazdır.²⁵

Frank İmparatoru I. Louis (Dindar Louis), Bizans İmparatoru Theophilos'un önerisiyle bu İskandinavların kendi topraklarından güvenle geçiş yapabileceklerini söylese de kısa sürede Rus diye anılan bu kişilerin aslında o sıralarda Frank topraklarını yağmalayan İsveçliler (*comperit eos gentis esse Sueonum*)²⁶ olduğunu anladı. Yine de diplomatik bir amaç güdüp gütmedikleri net olarak bilinmese bile, İskandinavların Bizans'la doğrudan bağlantısını en erken 839 tarihli Frank İmparatorluğu'nun tarihini anlatan ve bir dizi yıllık olan *Annales Bertiniani*'de kayıtlı bulmamız,²⁷ bu dönemde kuzey ile güney arasında yoğun ticaret, diplomasi ve askeri hareketliliğin yaşandığını kanıtlar. Doğal olarak Hazarların "kağan" unvanını kullanmaları ve bu unvanın İsveçli İskandinavlar tarafından benimsenmesi, İskandinav Ruslar ile Hazar Türkleri arasındaki yakın ilişkilerin siyasi ve kültürel boyutunu ortaya koymaktadır.²⁸ PVL'de İskandinavların Bizans ile ilk kez 852 yılında temas kurduğu kaydedilmektedir.²⁹ 860 yılında Rusların Konstantinopolis çevresindeki bölgelere ciddi zarar vererek önemli miktarda ganimetle geri döndükleri saldırı, dönemin kaynağı Photios'ta ayrıntılı bir şekilde yer bulur. Slavların³⁰ Hristiyanlaştırılmasında büyük rol oynayan,³¹ Hazarların bir kısmının Hristiyanlaşmasını sağlayan Photios (D. Yk. 810-820, Ö. Yk. 893), Rusların 860'taki Konstantinopolis saldırısına bizzat şahit olmuştur.³² Amasralı Georgios'un Ruslar hakkında aktardıklarını göz önünde bulundurursak; Photios'un eserini, İskandinav Ruslardan bahseden ilk güvenilir Bizans kaynağı olarak ifade edebiliriz.³³ Nitekim Photios'un Rusların Konstantinopolis saldırılarından bahseden III. vaazı ve Rusların Konstantinopolis'i terk edişlerinden söz ettiği IV. vaazı konumuz açısından önem arz etmektedir. İlişkiler açısından bu iki vaazı ve Rusların Konstantinopolis'e saldırı hadisesini birlikte ele almak gerekmektedir.³⁴ Photios, 860 baskını hakkında şunları aktarmıştır:

"Ardından, Roma topraklarını harap eden Ruslar (bunlar, dizginsiz ve acımasız bir İskit kabilesidir) baskınında, *Pontus Euxinus*'i (Εὐξεινός Πόντος - Dingin Deniz-Karadeniz) ateşe verdi ve şehri kordon altına aldılar (Mikhael,³⁵ o sırada İsmaililerle savaştıydı). Daha sonra kilisenin başındaki Photios, Tanrı'ya dua etti ve Tanrı'nın gazabını tatmış olarak evlerine döndüler (Ruslar). Kısa süre sonra imparatorun şehrine onlardan bir elçi geldi ve Tanrı'nın vaftizinden pay alma talebinde bulundular."³⁶

²² Mesudi, *Murûc ez-zeheb (Altın Bozkırlar)*, çev. D. A. Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2004), s. 71.

²³ Ne amaçla ve tam olarak hangi güzergâhtan Konstantinopolis'e geldikleri kesin olarak bilinmiyor.

²⁴ Mihail Borisoviç Sverdlov, *Latino-yazıcnıye Istočniki po İstorii Drevey Rusi IX-XIII v., Pravda Russkaya İstoriya Teksta* (Sankt Peterburg: Olega Abişko, 2017), s. 12.

²⁵ Muhtemelen Macarlar ya da Peçeneklerden dolayı geri dönüş yolunu tehlikeli gördüklerinden Bizans elçilik heyetiyle farklı ve daha güvenli yoldan geri dönmek istemişlerdir. Çünkü De Administrando Imperio'dan (Gr. Πρὸς τὸν ἰδιὸν υἱὸν αὐτοῦ Ρωμανόν. Eser genelde De Administrando Imperio olarak bilinir. Bu çalışmada eserin kısaltılmış hali DAI kullanılacaktır). Bu rotanın Peçeneklerden dolayı tehlikeli görüldüğünü biliyoruz.

²⁶ Georg Waitz, *Annales Bertiniani* (Hannover: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1883), 20 Janet L. Nelson, *The Annals of St-Bertin*, çev. Janet L. Nelson (Manchester: Manchester University Press, 1991), s. 44.

²⁷ Nelson, *The Annals of St-Bertin*, s. 44.

²⁸ Konu hakkındaki farklı görüşler için bkz. Fedir Androshchuk, *Vikings in the East, Essays on Contacts Along the Road to Byzantium (800-1100)* (Uppsala: Uppsala Universitet, 2013), s. 46.

²⁹ Ulsan, "Geçmiş Yılların Hikâyesi" (*Povest Vremennih Let*) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi, s. 142.

³⁰ Özellikle Bulgarların ve onların etkisiyle Sırpların ve Makedonların. Bkz. A. P. Vlasto, *The Entry of the Slavs Into Christendom, An Introduction to the Medieval History of the Slavs* (London: Cambridge U.P., 1970), s. 11.

³¹ Vlasto, *The Entry of the Slavs Into Christendom*, s. 35.

³² Elena A. Melnikova – V. Ya. Petruhin (ed.), *Drevnaya Rus v Srednevekovom Mire* (Moskova: Ladomir, 2014), s. 847.

³³ M. V. Bibikov vd. (ed.), *Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnih Istočnikov* (Moskova: Rossiyskaya Akademiya Nauk, 2010), s. 131.

³⁴ Photius, *The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople*, çev. Cyril Mango (Cambridge, Massachusetts: Dumbarton Oaks, 1958), s. 74.

³⁵ İmparator III. Mikhael.

³⁶ Ya. N. Lübarsky vd. (ed.), *Prodoljatel' Feofana* (Sankt Petersburg: Aleteiya, 2009), s. 129.



Şekil 3 Photios'un Meryem Ana'nın tuniğini denize batırarak denizi kabartıp Rusların gemilerini batırdığı sahnenin Radzivil Kroniğindeki canlandırması
(https://runivers.ru/doc/rusland/letopisi/?SECTION_ID=19639&ELEMENT_ID=586832 20.12.2024)

2. Kaynakların Nitelikleri

Bizans, İslam, Latin kaynakları, PVL, İskandinav Sagaları ve arkeolojik veriler karşılaştırmalı olarak ele alındığında; Rusların kökeni ve Rusların bölgedeki Türkler ile olan ilişkileri gibi konularda birçok noktayı netleştirmemize yardımcı olmaktadır. Her ne kadar Bizans kaynakları son derece önemli olsa da eleştirel yöntemle ele alındıklarında çeşitli hataların olduğu ortaya konulmaktadır. Özellikle Klasik Yunan ve Roma mirasına bağlı kalma eğilimi sebebiyle, Bizans kaynaklarında kuzeydeki halklara ait adlar, klasik dönemden gelen alışkanlıklarla yanlış kullanılabilir. En sık karşılaşılan durum, kuzeydeki birçok halka “İskit/İskitler” denmesidir.³⁷ Yine Macarlar, Türkler olarak anılırken, Ruslar da “İskitler” ya da “Tauruslular” biçiminde anılmaktadır.³⁸ Aynı şekilde Drevlyan Slav kabilesi de Cermenler olarak anılabilmektedir. Bununla birlikte İskandinavya kökenli halklar, Bizans kaynaklarında genelde Varegler (Βάρηγοι), Ruslar (Ros-Pōς) ya da Normanlar (Νορμαννοί) olarak anılmışlardır.³⁹

X. yüzyıl ortalarında, İmparator VII. Konstantinos Porphyrogenetos (hüküm yılları 913-959), içerisinde Bizans'ın kuzeyinde yaşayan halkların Bizans ile ve birbirleri ile olan ilişkilerine sık sık atıfta bulunan, son derece bilgilendirici iki eser kaleme almıştır. Bu eserlerden ilki, imparatorun halefi olacak olan oğlu Romanos'a diğer devletler ve halklarla nasıl bir siyaset yürütebileceğine dair yol gösteren ve imparatorluğun diplomatik ve özellikle de dış ilişkilerini anlatan *De Administrando Imperio*'dur. Eser, özellikle Karadeniz'in kuzeyindeki Hazarlar, Macarlar, Peçenekler ve Ruslar gibi halkları anlatmaktadır. Dönemin diğer kaynaklarıyla kıyaslandığında, verdiği bilgiler çerçevesinde eserin güvenilir; ancak verilen bilgilerin kronolojisinin sorunlu olduğu bilim adamları tarafından kabul edilmektedir. Dolayısıyla kaynaktaki bilgilerin ve olayların tarihlendirilmesi kesinleştirilememektedir.⁴⁰

Yine İmparator Konstantinos Porphyrogenetos'un, DAI'den sonra (muhtemelen 956–59 civarında) hazırlattığı bir diğer eseri ise, Bizans sarayının törensel yapısını anlatan *De Cerimoniis Aulae Byzantinae*⁴¹ adlı eserdir. Saray gelenekleri, seremoniler gibi sarayla ilgili konuları ele alan bu eser, resmî görevle

³⁷ Warren Treadgold, *The Middle Byzantine Historians* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013), 9; Ayrıca bkz. Leo the Deacon, *The History of Leo Deacon, Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, çev. Alice-Mary Talbot – Denis F. Sullivan (Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 2005), s. 16-17, 40.

³⁸ Jack Sheard, *Byzantium and the Black Sea, c.1000-1204* (London: University of London, Royal Holloway, 2021), s. 45, 135.

³⁹ Treadgold, *The Middle Byzantine Historians*, s. 151.

⁴⁰ Elena A. Melnikova, “Rhosia and the Rus in Constantine VII Porphyrogenetos' *De administrando imperio*”, *Byzantium and the Viking World*, ed. Fedir Androschuk vd. (Uppsala: Uppsala Universitet, 2016), s. 334.

⁴¹ Gr. Περί τῆς Βασιλείου Τάξεως. Eser genelde *De Cerimoniis* olarak bilinir.

Konstantinopolis'e gelen Türkler (Τούρχοι),⁴² Rus (Ρῶς)⁴³ paralı askerler ile muhafız birliklerine yer vermektedir. Ayrıca *De ceremoniis*'te Bizans sarayında Ruslarla beraber Hazarların (Χάζαροι)⁴⁴ da görev yaptıklarına dair bilgiler bulunmaktadır.⁴⁵ Bizans ordusunda görev yapan Türklerden (Macarları kastediyor olabilir)⁴⁶ ve Hazarlardan, Bizans'a esir düşen ve bir müddet Konstantinopolis'te yaşayan Harun İbn Yahya'dan⁴⁷ aktaran İbn Rüsteh'ten⁴⁸ de bahsetmektedir.

Bizans İmparatorluğu'nun çevresindeki halklara uyguladığı diplomatik ve askerî stratejiler, devletin yüzyıllar boyunca varlığını korumasında önemli etkenlerden olmuştur. Bu duruma işaret eden en önemli örneklerden biri, imparatorluğun hazırladığı askerî talimatnâmelerdir. Özellikle X. yüzyıldan günümüze ulaşan bu talimatnâmeler, Bizans'ın kuzey komşuları olan Peçenekler, Hazarlar, Macarlar, Ruslar ve Slavlar gibi halklara dair askerî ve stratejik ilişkileri aktarırlar.⁴⁹ Söz konusu belgeler hem Bizans ordusunun durumunu hem de imparatorluk sınırlarının ötesindeki dinamikleri anlatırken, aynı zamanda Türkler ve Vareg-Ruslar arasındaki etkileşim hakkında da çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bu talimatnâmelerde, Rus paralı askerlerin (Vareglerin) Bizans ordusundaki önemi ve hangi koşullar altında nasıl istihdam edilecekleri ayrıntılı biçimde aktarılır.⁵⁰ Bununla birlikte, Vareglerin Bizans ordusunun vazgeçilmez unsurlarından biri olduğu da vurgulanır. Başka bir bölümde ise, bu Vareglerin ani gece baskınlarında ne şekilde kullanılabileceğine dair taktiksel öneriler yer alır.⁵¹

“İmparator dilediği kadar okçuyu kendine ayırsın. İmparator ayrıca yanında Rus⁵² ve Malartioi⁵³ da tutsun. Eğer ordu güzergâhları üzerinde bir yerleşime, köye denk gelirlerse, hizmet birliklerinden bazılarını ihtiyaçları tedarik etmek için gönderebilir. Eğer köyler, güzergâhın dışında kalırsa ve tedarikçiler ordudan bir miktar ayrılmak durumunda kalırsa, kanat muhafızlarının dış birimleri onları korumak için birlikte gitmelidir.”⁵⁴

Metinde *Malartioi* birliğinden iki kere ve ikisinde de Ruslarla birlikte zikredilir:

“Güzergâh iyice kontrol altına alındıktan sonra, komutan yüce imparatorumuza vaziyeti iletmelidir. Daha sonra ordunun ilerleyişi başlayabilir. Çalı çırpıyı ve yolda önlerine çıkabilecek diğer şeyleri temizlemek için ellerinde baltalar ve diğer kesici aletleri taşıyan iki *taksiarkhia*, atlıların önünde ilerlemeleri için görevlendirilmelidir. Bu iki *taksiarkhia*'nın başına bir imparatorluk komutanı tayin edilmelidir. Yolun daraldığı veya ilerleyişin zorlaştığı yerlerde, ordunun tamamı buradan geçene kadar birkaç piyadeyi burada tutmalıdır. Piyadelerin arkasında yüce imparatorumuzun önünden yürüten süvariler devam etmelidir. Bunlardan sonra imparatora eşlik eden piyadeler, yani Ruslar, *Malartioi* ve okçular gelir.”⁵⁵

Düşman üslerine geceleri nasıl baskın yapılması hakkında bilgi verilen kısımda da Ruslara değinilir. Metnin vermiş olduğu bilgiden, Bizans ordusundaki bu Vareg Rusların aynı zamanda süvari olarak da görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

“Düşman tam teşekkül tetikteyse ve henüz siz saldırı gerçekleştirmediyseniz ve düşman henüz yaralanmadıysa, mahkûmlardan, casuslardan ve kaçaklardan kamplarının yerini ve büyüklüğünü öğrenmeliyiz. Akşam ilerleyişe başlanırsa şafak vakti varılması mümkün olacak kadar kendi kampımızdan çok uzakta değilse (mesela bir günden az bir mesafedeyseniz), imparator düşmanınkinden daha büyük bir süvari birliği oluşturmalıdır. Yanına biraz piyade, mızrak atıcı, okçu, iyi atları olan birkaç düzenli askeri ve biraz süvari Rus almalıdır.”⁵⁶

⁴² Reiske, *Constantine Porphyrogenitus De Cerimoniis Aulae Byzantinae*, 661. Türk olarak anılan bu birliklerin aslında Macarlar oldukları görüşü için bkz. Csete Katona, *Vikings of the Steppe, Scandinavians, Rus', and the Turkic World (C. 750-1050)* (London: Routledge, 2022), s. 102.

⁴³ Reiske, *Constantine Porphyrogenitus De Cerimoniis Aulae Byzantinae*, s. 660.

⁴⁴ Reiske, *Constantine Porphyrogenitus De Cerimoniis Aulae Byzantinae*, s. 661.

⁴⁵ Reiske, *Constantine Porphyrogenitus De Cerimoniis Aulae Byzantinae*, s. 579. Katona, *De Cerimoniis'te Τουλμάτσοι (Toulmatzoi)* olarak geçen grubun Peçenekler olma ihtimali üzerinde durur. Bkz. Csete Katona, *Vikings of the Steppe, Scandinavians, Rus', and the Turkic World (C. 750-1050)* (London: Routledge, 2022), s. 102.

⁴⁶ István Zimonyi, *Muslim Sources on the Magyars in the Second Half of the 9th Century, The Magyar Chapter of the Jayhānī Tradition* (Leiden, Boston: Brill, 2015), s. 87–88.

⁴⁷ İbn Rüsteh'in *El-A'lu*'n Nefise adlı eserinde adı geçen Harun İbn Yahya, Filistin'in sahil şeridindeki Askalân'da (Ashkelon) Bizans kuvvetlerine karşı yapılan bir savaşta esir alınmış ve İstanbul'a götürülmüştür. İbn Rüsteh'in anlatımına göre Harun İbn Yahya, önce gemiyle Antalya'ya getirilmiş, buradan berid (haberleşme) ağına bağlı nakil sistemiyle muhtemelen Nakiyye (Konya?) ve Senkara (Ankara?) güzergâhından geçirilmiş ve nihayetinde Karadeniz üzerinden bir günlük deniz yolculuğuyla Konstantinopolis'e varmıştır. Harun İbn Yahya'nın eseri doğrudan günümüze ulaşmamış olsa da, İbn Rüsteh'in onun anlatımlarını detaylı şekilde aktardığı bilinmektedir. Bkz. İbn Rüsteh, *El-Alaku'n-Nefise, Dünya Coğrafyası*, çev. Ali Fuat Eker (Ankara: Ankara Okulu, 2017), s. 138.

⁴⁸ İbn Rüsteh, *El-Alaku'n-Nefise*, s. 138–143.

⁴⁹ Bibikov vd., *Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnih Istočnikov*, s. 172.

⁵⁰ Bibikov vd., *Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnih Istočnikov*, s. 172–173.

⁵¹ Askerî Talimatları hakkında detaylı bilgi için bkz. Tuğçe Müge Sakarya Bozalioğlu, *İki Anonim Bizans Kaynağına Göre X. Yüzyılda Bizans Ordusu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2014).

⁵² Bizans ordusundaki paralı Vareg askerleri.

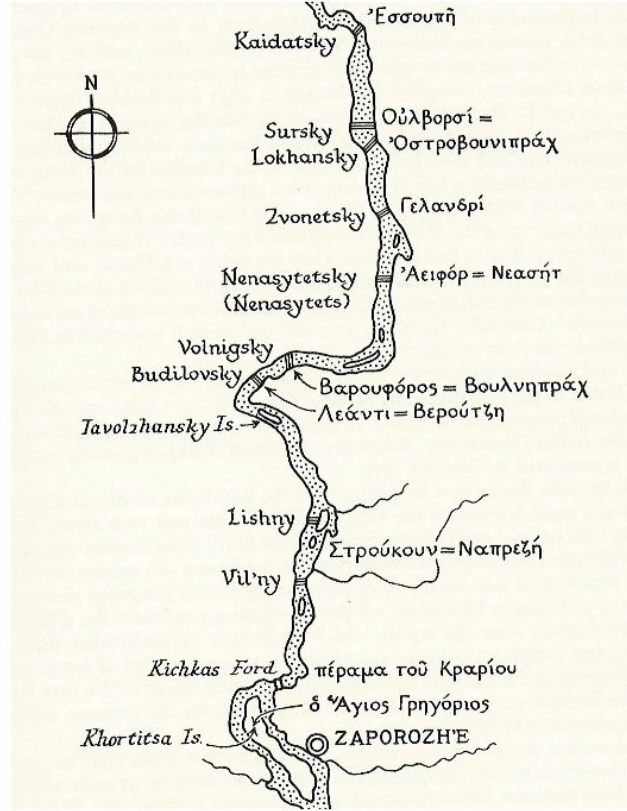
⁵³ Dennis'e göre Malartioi, üç yüz - beş yüz arasında sayıları olan birliklerdi. Bkz. George T. Dennis (ed.), *Three Byzantine Military Treatises* (Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1985), s. 283.

⁵⁴ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 281.

⁵⁵ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 295.

⁵⁶ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 313.

DAI'nın IX. bölümünde, Novgorod ve Kiev'den Konstantinopolis'e uzanan ve yukarıda da bahsedildiği üzere PVL'de de tespit edebildiğimiz, "Vareglerden Greklere Giden Yol" (*Путь из варяг в греки*) olarak adlandırılan güzergâhın önemli bir ayağı olan su yolu betimlenir. Bu anlatım kapsamında, kuzeyden güneye doğru Özi Nehri boyunca dizilen halkları ve şehirleri sıralar ve aynı zamanda Rusların Konstantinopolis'teki faaliyetlerine de değinir. İmparator, dış Rusya'dan (Novgorod gibi) yola çıkan prensin, Igor'un oğlu Svyatoslav'ın Novgorod'da ikamet ettiğini; diğer Rus topluluklarının Smolensk, Teliutza, Çernigov ve Vyshegrad gibi merkezlerden hareket ettiğini aktarır. Tüm bu grupların Özi Nehri'ni izleyerek "*Sambatas*" adıyla da bilinen Kiev şehrinde bir araya geldiklerini belirtir.⁵⁷



Şekil 5 DAI'ya göre Özi güzergâhı ve önemli noktalar.⁵⁸

DAI, Ruslar ile Slavları ayrı halklar olarak tanımlamaya özen gösterir. Kaynağa göre Slav toplulukları (Kriviçler ve Lenzanenleri dile getirir) kış aylarında ormanlardan dar ve uzun ağaçlar keserek, havalar ısınırken bu ağaçları yakındaki göllere götürürler ve göllerin Özi'ye bağlanması sayesinde *Sambatas*⁵⁹ olarak da andıkları Kiev'e kadar ulaştırırlar. Burada Ruslar, kayık veya kano (*monoxyla*) yapımında kullanmak üzere söz konusu ağaçları Slavlardan satın alır ve eski teknelerin parçalarını (kürekler, ıskarmozlar vb.) değerlendirerek yeni teknelerini donatırlar. Haziran ayında, Özi Nehri'nden aşağı inerek Vitiçev'e ulaşırlar. Burası onlardan vergi alan bir şehirdir. Burada geçirdikleri birkaç günün ardından tüm kanolar toplanınca Özi'ye inerler. DAI'ye göre nehrin tehlikeli geçitlerinde Ruslar, teknelerini sudan çekerek yüklerini kıyıya indirip gerektiğinde omuzlarında taşıyarak taşlık ve akıntılı bölgeleri aşarlar. DAI bu kısımda tehlikeli geçit/baraj⁶⁰ olarak aktardığı, *Ostrovouniprach* (İskandinav dilinde *Oulvorski* olduğunu da aktarır), *Gelandri* ve *Neasit* (İskandinav dilinde *Aei-for* olduğunu da aktarır), *Vouluniprach* (İskandinav dilinde *Varouforos* olduğunu da aktarır), *Veroutzi* (İskandinav dilinde *Leanti* olduğunu da aktarır), *Naprezi* (İskandinav dilinde *Stroukoun* olduğunu da aktarır) gibi farklı isimlerle su geçitleri sıralar.⁶¹

⁵⁷ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Dumbarton Oaks texts. thk. Moravcsik (Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, 1967), s. 57.

⁵⁸ S. A. Kozlov, "Vasiliki na Putyah Gardariki", *ISTORIYA* 10/9 (83) (2019), s. 26.

⁵⁹ *Sambatas*'ın Türkçe kökeni ve diğer görüşler için bkz. J. Brutzkus, "Eski Kiev'in Türk-Hazar Menşei", çev. İkbâl Berk – Halil İnalıcık, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 3'ten ayrışım/IV (1946), s. 344–357.

⁶⁰ Buradan anlaşılıyor ki Peçenekler, Viking Rusların zayıf noktalarını ve onları en savunmasız kılan noktaları-sığ geçiş yerlerini gayet iyi biliyorlardı.

⁶¹ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 59–61.

DAI, Özi'deki tüm bu tehlikeli olarak görülen geçitlerde Rusların, Peçenek baskınlarına karşı gözcüler görevlendirdiğini ve mallarını (ve köleleri) karadan geçirerek teknelerini tekrar ırmağa indirip yollarına devam ettiklerini söyler. DAI, Stroukoun (*Naprezi*) diye anılan yedinci bentten geçerken, Peçeneklerin özellikle buraya yakın suların sığlaştığı bir bölgede Ruslara saldırılabildiğini; bu nedenle Rusların, bir tekne karaya vurduğunda hepsinin inip topluca savunma düzeni aldığını özellikle vurgular.⁶² Daha sonra kurban kestikleri ve Aziz Gregory adındaki adayı geçtikten sonra Selinas Irmağı'na kadar Peçeneklerden korkmadıklarını da aktarır.⁶³ Selinas Irmağı boyunca Peçeneklerin kıyıdan onları takip ettiklerini, olur da tekneler kıyıya vurursa Peçeneklerin hemen onlara saldırdıklarını, Peçeneklere karşı koymak için hep birlikte karaya çıktıklarını anlatır.⁶⁴ DAI'de Rusların söz konusu bentleri ve engelleri geçtikten sonra Tuna'dan geçerek Bulgar topraklarına, oradan da Konopas, Konstantiya ve Varna gibi duraklara vardıkları, en sonunda Mesembria yakınlarında zorlu yolculuklarını bitirdikleri ifade edilir. Bu süreçte ayrıca, Rusların kış yaşam biçimine de değinilir. Kasım ayından itibaren Kiev'den ayrılan Rus beyinin, Vervialılar, Drugoviçialılar, Kriviçler ve Severyanlar gibi Slav topluluklarının şehirlerine yöneldiğini, kış boyunca orada kaldıktan sonra Nisan ile birlikte (buzlar eridiğinde) Kiev'e döndüğünü söyler. Böylelikle, havaların ısınmasıyla onardıkları tekneleriyle Romania'ya (Bizans topraklarına) inmeye başladıklarını belirtir.⁶⁵

Aynı kaynaktan, Rusların Peçeneklerle barışı korumaya özen gösterdikleri, bunun sadece Bizans'a güvenli geçiş amaçlı yapılmadığı, Rusların kendi topraklarında bulunmayan at, sığır ve koyun gibi hayvanların tedarikinde Peçeneklere bağımlı oldukları için yapıldığı belirtilir.⁶⁶ Bu durum, Rusların yalnızca Peçeneklerin verebileceği zarardan kaçınmakla kalmayıp, ticaretin sağladığı avantajlardan da yararlanmak amacıyla Peçeneklerle ittifak arayışında olduklarını göstermektedir. Ayrıca, Rusların Bizans ile yürüttüğü ticari faaliyetlerin, bütünüyle Peçeneklerle sürdürülen iyi ilişkilere bağlı olduğu özellikle vurgulanır. Bu bağlamda, Özi boylarındaki stratejik geçiş noktalarını kontrol eden Peçeneklerle barış içinde olmak, Rusların Karadeniz ve ötesine uzanan ticaret yollarını kullanmaları ve Peçeneklerden ihtiyaç duydukları malları temin edebilmeleri açısından yaşamsal öneme sahiptir.

Burada Peçeneklerin Ruslarla olan ticaretinde Ruslardan ne aldıkları, onların elinde hangi mallara özellikle ihtiyaç duydukları sorusu akla gelmektedir. Kuzeylilerin güneye başta köle olmak üzere kürk, bal mumu, kehribar gibi malları getirdiklerini biliyoruz. Diğer taraftan altın ve gümüş bölgede her zaman rağbet gören ve ihtiyaç duyulan değerli madenlerdi. Peçeneklerin, Ruslardan hem saldırılarda hem de ticari münasebetlerde köle ile birlikte en çok gümüşe ihtiyaç duydukları düşünülmektedir.⁶⁷ DAI'nın son kısmında, İmparator Konstantinos Porphyrogenetos, Hersones sakinlerinin (Bizans tebası), Romanya sahasına giderek orada yaşayan Peçeneklerden deri ve bal mumu temin ettiğini ve bu ürünleri satamadıkları takdirde geçim sıkıntısı yaşayacaklarını belirtir.⁶⁸ Ancak bal mumunun göçebe bozkırlarda üretilmesi tartışmalı görülmektedir; zira bu ürün, genellikle orman kuşağıyla ilişkilendirilir. Dönemin ticaret akışına bakıldığında, bal mumunun Ruslar tarafından Bizans'a ihraç edildiği bilinmektedir. Gerdizi, Hazarlarda bol miktarda bal mumu bulunduğu bilgisini verse de bu bilginin aslında Hazarların söz konusu ürünü, Ruslar ve İdil Bulgarlarından tedarik edip güneydeki Müslümanlara sattıkları ihtimali söz konusudur.⁶⁹ Benzer şekilde, Peçeneklerin de Ruslardan (takas veya zorla) edindikleri bal mumu ve kürkleri Hersones'teki Bizanslılara ileterek aracı rolü üstlendikleri düşünülebilir. Böylece Bizans'tan değerli mallar elde eden Peçeneklerin, uzun vadede ticareti baltalamayacak şekilde davranması kendi ekonomik çıkarlarıyla uyumaktadır. Dolayısıyla, bölgedeki su yollarını denetleyen Peçeneklerin, Rus gemilerini yağmalamayı alışkanlık hâline getirmesi, bölgenin ticari dinamiklerini bozacağı gibi kendilerinin ekonomik olarak zarara uğramasına da neden olabilirdi. Dolayısıyla DAI'den Rusların sadece Bizans odaklı ticaret yürüttüğü, Peçeneklerin de yegâne gayesinin bu ticareti baltalamak olduğu düşünülmemelidir. İlişkiler bazen ittifak ve hatta dostluk seviyesinde bazen de hasımlık şeklinde devam etmiştir.

X. yüzyılın ikinci yarısında hem Rusların hem Bizans'ın hem de Macarların Peçeneklerden çekindikleri ve onlara yönelik önlemler aldıkları, DAI başta olmak üzere kaynaklarda açıkça görülmektedir. Bu dönemde güç dengesinin Peçeneklerden yana kaydığı düşünülebilir. *Rus İlk Vakayinamesi*, özellikle yüzyılın sonlarında sıklaşan Peçenek-Rus çatışmalarına işaret eder. Nitekim Vladimir ile Yaroslav'ın 980–997 arasında beş kez Peçeneklerle mücadele etmesi, Rusların Peçenek tehdidine ne denli hazırlıklı olmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. PVL, 988–1013 arası dönemde ise olaylara ilişkin sessiz kaldığından, Peçenek-Rus ilişkilerinin bu yıllardaki seyri tam

⁶² Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 61.

⁶³ Metne göre, adada devasa bir meşe ağacının önünde canlı horozlar kurban edilir; ekmek, et ve oklar da sunak niteliğinde bölgeye yerleştirilir. Ruslar, horozların kesilip kesilmeyeceğine dair kura çekerek hangi uygulamayı izleyeceklerine karar verirler. Bu ritüel, Rusların Peçeneklerden duyduğu tedirginliği ve güvenli geçiş için ilahi bir desteğe ihtiyaç duydukları inancını açıkça göstermektedir. Bkz. Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 61.

⁶⁴ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 63.

⁶⁵ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 63.

⁶⁶ Thomas S. Noonan, "Rus", Pechenegs and Polovtsy: Economic Interaction Along the Steppe Frontier in the Pre-Mongol Era", *Russian History* 19/1/4 (1992), s. 318.

⁶⁷ A. P. Martinez, "Gardizi's Two Chapters on the Turks", *Archivum Eurasiae Medii Aevi* II (1982), s. 151–152.

⁶⁸ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 287.

⁶⁹ Martinez, "Gardizi's Two Chapters on the Turks", s. 152.

olarak bilinmemektedir. Ancak 1015'te Vladimir'in hastalığı sırasında Peçeneklerin saldırıya geçmesi, Peçeneklerin Rusların zayıf anlarını değerlendirebildiklerini ortaya koyar. Aynı kronik, bu süreçte Yaroslav'ın İsveç'e elçi göndererek Vareg savaşçısı temin ettiğini de vurgular.⁷⁰ Bu hamle, Rusların Peçeneklere karşı ek savunma gücü arayışında olduğunu göstermektedir. DAI'da Macarların da Peçeneklerden korkudan adeta "zangır zangır titredikleri" anlatılır.⁷¹ Dolayısıyla Rusların ve diğer halkların Peçeneklerle ilişkilerinin hep iyi ya da hep kötü olduğunu ileri sürmek zordur. Bunu daha iyi anlamak için Peçeneklerin iç yapılarına bakmak gerekir. Boylar arasındaki değişken yapılar ve diğer halklara karşı ittifaklar ve düşmanlıklar gayet yaygın bir durumdur.

SONUÇ

Bizans, Karadeniz'in kuzeyinde İskandinavya kökenli Ruslar ile Türkler arasındaki etkileşimleri ve diğer halklarla olan ilişkilerini daima fırsata çevirerek bölgedeki etkisini genişletmeye çalışmış; ticaret yollarını kontrol, askeri iş birlikleri ve siyasi manevralar yoluyla kendi çıkarlarını koruma altına almak istemiştir. Bizans ordusunda Vareg Muhafızları ile birlikte Türkler de bulunmuş ve bu durum Bizans'ın askeri kapasitesini güçlendirmiştir. Aynı zamanda, Peçenekler ve Hazarlar gibi Türk halklarının ticaret yolları üzerindeki stratejik konumları, İskandinav-Rus ticaret ağlarını doğrudan etkileyerek Bizans ile olan ekonomik ilişkileri şekillendirmiştir. Bizans'ın kuzey politikalarının yalnızca askeri değil, aynı zamanda ticari ve kültürel dinamiklere de bağlı olduğunu da ortaya çıkmaktadır.

Bizans tarihçilerinin genellikle klasik Yunan-Roma mirasından etkilenmesi ve devletin çıkarlarını yansıtan anlatılar sunmaları nedeniyle bazı belirsizlikler ve ayırım sorunları içermektedir. Bizans kaynaklarını İslam dünyası kaynakları, Rus İlk Vakayinamesi (PVL), İskandinav sagaları ve arkeolojik bulgularla karşılaştırmalı olarak analiz etmek bu belirsizliklerin aşılmasında önemli bir katkı sağlamaktadır. İskandinavların Baltık'tan başlayarak Peçenekler, Hazarlar ve İdil Bulgarları gibi Türk topluluklarıyla karşılaştığı bu ticari ve askeri güzergâhlar, Bizans'ın bölgedeki stratejik planlarının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Dolayısıyla, Bizans kaynakları, dönemsel olarak taraflı olsalar da karşılaştırmalı yöntemlerle değerlendirildiğinde Türk-İskandinav ilişkilerinin önemli kaynakları arasındadırlar.

Bizans'ın kuzeyinde yürüttüğü politikaların ardındaki dinamikler ancak bu kaynakların analizi ile kavranabilir. Bizans'ın "düşman" ve "müttefik" kavramlarını esnek bir şekilde kullanarak şekillendirdiği bu ilişkiler, dönemin yalnızca çatışmalarla değil, karşılıklı bağımlılıkla da tanımlandığını göstermektedir. Sonuç olarak, taraflı anlatımları dahi dönemin siyasi ve kültürel gerçeklerine dair değerli ipuçları sunan Bizans kaynakları, disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, Türk-İskandinav etkileşiminin tarihini araştırmada katkı sağlayabilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The historical interaction between Byzantine Empire and the Turkish and Scandinavian-Rus (Varangian) peoples has long been a topic of scholarly interest. This paper explores these interactions during the IXth to XIth centuries, focusing on their trade, military, and cultural exchanges. Byzantine historiography-rooted in an enduring Greco-Roman tradition-provides invaluable documentation of these relationships, reflecting the interconnected dynamics of the Black Sea's northern regions and Eastern Europe including Northern Caucasus. By leveraging a comparative analysis of Byzantine, Islamic, Russian (PVL), and Scandinavian sources (sagas), this study aims to reconstruct the multilayered relationships between these groups and their implications for the Byzantine Empire's political and economic structures. By the mid-6th century, under Emperor Justinian, the Byzantine Empire reached its zenith, encompassing regions across Anatolia, the Balkans, North Africa, and the Middle East. However, subsequent centuries saw the Empire grapple with external pressures from Arabs, Persians, Avars, Lombards, and Slavs, significantly weakening its territories. The VIIth-century Arab-Byzantine wars were particularly devastating, stripping the Empire of a substantial portion of its lands. During this tumultuous period, transformative events unfolded in the northern Black Sea region. From the VIIIth century onwards, Turkish peoples like the Khazars, Bulgars, Pechenegs, and Ogurs, alongside Scandinavians (known as Rus or Varangians in Byzantine sources), began asserting their influence. These developments elevated the strategic significance of the Black Sea's northern regions for the Byzantine Empire. The Byzantines occupied a pivotal position for trade routes and political interactions with northern peoples. During the IXth and Xth centuries, the Rus, venturing southwards, alternated between war and commerce with Byzantium, launching attacks on Constantinople ("Miklagard" in Norse) and negotiating diplomatic agreements. The "Varangian Route" or "From the Varangians to the Greeks" trade network

⁷⁰ Uluhan, "Geçmiş Yılların Hikâyesi" (Povest Vremennih Let) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi, s. 289.

⁷¹ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 51.

became a crucial artery linking Turkish and Scandinavian groups to Constantinople. Rus' demands for privileges such as duty-free trade and military alliances emerged from their aggressive raids. Their navigational routes, which depended on Turkish intermediaries for safe passage through riverine systems, necessitated intricate negotiations and partnerships. Byzantine sources offer critical insights into these interactions, although they are not without bias. One significant episode involves Prince Svyatoslav, a Rus' leader who supported the Byzantines during their conflict with the Bulgars. Byzantine records suggest his death at the hands of the Pechenegs, reflecting the intricate and often volatile relationships among the Rus, Byzantines, and Turkish peoples. His successor, Prince Vladimir, furthered these ties by aiding Byzantium in quelling internal revolts and officially adopting Christianity in 988, which fostered deeper cultural and religious integration. The establishment of Orthodox Christianity as the Rus' state religion not only strengthened Byzantine influence but also reshaped the cultural and architectural landscape of the Rus territories, with Constantinople's Rus church serving as a central hub.

Methodology

The study employs a comparative historiographical approach, analyzing primary Byzantine sources such as "De Administrando Imperio" (DAI), "De Ceremoniis" and "Theophanes Continuatus," alongside Islamic chronicles, Rus' chronicles (notably the *Primary Chronicle*), Scandinavian sagas, and archaeological findings. This approach emphasizes cross-referencing to address the ethnographic biases and terminological ambiguities in Byzantine texts. The methodological framework includes:

1. **Source Analysis:** Comparing Byzantine narratives with external accounts to triangulate historical events.
2. **Archaeological Corroboration:** Utilizing material evidence, such as Byzantine coins and inscriptions, to verify textual claims.
3. **Ethnographic Contextualization:** Assessing the socio-political roles of Turkish and Varangian groups within Byzantine structures.

Results:

Byzantine-Turkish Relations: Byzantine interactions with Turkish groups, including the Pechenegs, Khazars, and Volga Bulgars, reveal a pattern of military alliances and conflicts shaped by economic interdependence. The Pechenegs, controlling critical Dnieper trade routes, served as both facilitators and obstacles to Byzantine commerce. Their cavalry tactics influenced Byzantine military practices and contributed to cross-cultural exchanges.

Varangian Integration: Scandinavian Varangians, initially raiders, became essential to Byzantine military and economic systems. Their pivotal role as mercenaries culminated in the formation of the elite Varangian Guard, which incorporated Turkish members. Byzantine sources document their involvement in key campaigns, including against internal insurrections and external threats. The Guard exemplifies Byzantine pragmatism in utilizing diverse cultural and military resources.

Trade Networks: The Dnieper and Volga trade routes were vital conduits for goods and cultural exchange. Scandinavian traders brought furs, wax, and slaves to Byzantine markets, receiving luxury items in return. Turkish intermediaries managed these routes, highlighting their strategic importance. Archaeological findings, such as Byzantine coins in Scandinavia, underscore the economic integration of these regions.

Cultural and Military Exchange: The interaction facilitated significant cultural and technological transfers. Varangians adopted Turkish mounted combat techniques, enhancing their utility in Byzantine and Scandinavian contexts. Similarly, Byzantine influences permeated Rus' administrative and religious practices, as evidenced by the Christianization of the Rus' under Prince Vladimir.

Ethnographic Challenges: Byzantine sources, shaped by classical ethnographic frameworks, often generalized Turkish and Scandinavian groups under terms like "Scythians". These terminological ambiguities necessitate critical analysis to distinguish between ethnic and cultural identities. Despite these limitations, Byzantine texts remain foundational for understanding medieval Eurasian dynamics.

Conclusion

The fall of Constantinople during the Fourth Crusade in 1204 initiated a prolonged decline for the Byzantine Empire. While the Empire partially recovered by 1261, its subsequent centuries were marked by relentless struggles against the rising Ottoman power in the Balkans and Anatolia. In the Xth century, Byzantine historiography experienced a renaissance, producing comprehensive accounts of the northern world compared to earlier centuries. However, certain stereotypical views persisted, complicating modern interpretations. Byzantine ethnographic terminology often grouped diverse groups under broad labels such as "Scythians" or "Taurus" peoples. This oversimplification, common across medieval sources, necessitates critical analysis to clarify the

relationships and identities of Turkish and Scandinavian groups. Despite such limitations, Byzantine records remain indispensable for understanding the social and political dynamics of the northern Black Sea.

Key Byzantine texts, including Emperor Constantine VII Porphyrogenetos' "De Administrando Imperio" (DAI) and "De Cerimoniis," provide rich details about the Empire's diplomatic and ceremonial practices. These works highlight the involvement of Rus' and Turkish groups in Byzantine military and administrative contexts. The DAI's description of the Dnieper River route-detailing its dangerous rapids and the necessity of Turkish mediation for safe passage-emphasizes the geopolitical importance of the region. Additionally, the integration of Varangian guards and Turkish mercenaries into Byzantine military structures underscores the pragmatic adaptability of Byzantine strategies. The complex interactions among the Byzantines, Turkish peoples, and Varangians fostered significant cultural and military exchanges. Varangians adapted Turkish cavalry tactics, enhancing their effectiveness in both Byzantine and northern campaigns. Similarly, Byzantine influence permeated Rus' administrative and religious frameworks. Prince Svyatoslav's steppe-inspired lifestyle, as recorded in the Primary Chronicle, exemplifies this cultural syncretism. The Byzantine economy also benefited from these interactions. Trade routes facilitated the exchange of furs, wax, slaves, and luxury goods, connecting the northern and southern worlds. Archaeological evidence, such as Byzantine coins found in Scandinavia and the Dnieper's riverine networks, corroborates these economic ties. Turkish intermediaries, particularly the Pechenegs, played a dual role as both facilitators and disruptors of trade, wielding significant influence over the region's commerce. While Byzantine sources occasionally exhibit bias, their narratives, when cross-referenced with Islamic texts, Rus chronicles, and Scandinavian sagas, illuminate the intricate dynamics of medieval Eurasian geopolitics. The interdependence of nomadic Turkish groups, sedentary Byzantine society, and maritime Varangians highlights the permeability of cultural and political boundaries in the medieval period. These interactions not only shaped the resilience and adaptability of the Byzantine Empire but also influenced the broader trajectories of Eurasian history.

This study demonstrates the indispensable role of Byzantine historiography in elucidating the complex relationships between Turkish, Scandinavian, and Byzantine civilizations. By integrating textual and material evidence, it highlights the economic and military interdependence of these groups. The findings underscore the centrality of nomadic and sedentary interactions in shaping Byzantine resilience and adaptability. The study advocates for further comparative analyses to deepen our understanding of medieval Eurasian networks. The enduring relevance of these historical interactions lies in their demonstration of the permeability of cultural and political boundaries, challenging modern perceptions of medieval isolation. By carefully examining Byzantine sources alongside complementary narratives, historians can uncover the nuanced realities of these interconnected societies.

KAYNAKÇA

Vs 1 - Västmanland: Stora Rytterns kyrkoruin, Erişim 23 Aralık 2024.

<https://www.christerhamp.se/runor/gamla/vs/vs1.html>

Central Asia - Uppsala University, Erişim 19 Aralık 2024. Erişim 19 Aralık 2024.

<https://www.uu.se/en/centre/centre-for-the-world-in-the-viking-age-wiva/themes-and-study-areas/central-asia>

ANDROSHCHUK, Fedir, *Vikings in the East: Essays on Contacts Along the Road to Byzantium (800-1100)*, Uppsala Universitet, Uppsala 2013.

_____, Fedir, "Vikinger Doğuda", *Viking Dünyası*. ed. Stefan Brink – Neil Price, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2015, ss. 653–685.

BİBİKOV, M. V. vd, (ed.). *Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnih Istočnikov: Vizantiyskiye Istočniki*, II. Rossiyskaya Akademiya Nauk, Moskova 2010.

BRUTZKUS, J., "Eski Kiev'in Türk-Hazar Menşei", çev. İkbāl Berk – Halil İnalçık, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 3'ten ayırbasım/IV (1946), ss. 344–357.

Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, çev. Romilly J. H. Jenkins, thk. Gyula Moravcsik, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, 2. Basım, 1967.

DENNİS, George T., (ed.) *Three Byzantine Military Treatises: Text, Translation, and Notes*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C. 1985.

DUCZKO, Wladyslaw, *Viking Rus: Studies on the presence of Scandinavians in Eastern Europe*, Brill, Leiden, Boston 2004.

- GUBAREV, O. L., ““Neonormanizm” ili Neoantinormanizm?”, *Stratum Plus* 5, 2015, ss. 351–355.
- IVANOV, Ivelin, “Travelling to Grikkländ and Mikligarðr: The Byzantine Empire and the Byzantines in Two Scandinavian Sagas”, *VTU Review: Studies in the Humanities and Social Sciences* 4/1, 2020, ss. 68–75.
- İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, Ayışığı Kitapları, 2. Basım, İstanbul 2019.
- İbn Rüsteh, *El-Alaku'n-Nefise, Dünya Coğrafyası*, çev. Ali Fuat Eker, Ankara Okulu, Ankara 2017.
- JANSSON, Sven B. F., *Västmanlands Runinskrifter*, Almqvist & Wiksells, Uppsala 1964.
- KARAGÖZ, Selim, *IX.-XI. Yüzyıllarda Türk-İskandinav Halkları İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2023.
- KATONA, Csete, *Vikings of the Steppe: Scandinavians, Rus', and the Turkic World (C. 750-1050)*, Routledge, London 2022.
- KAZAKOV, Yevgeniy P., “Ninth and Tenth-Century Volga Bulgar Trade”, *Muslims on the Volga in the Viking Age in the Footsteps of Ibn Fadlan*, ed. Jonathan Shepard-Luke Treadwell, London, New York, Dublin, Bloomsbury Publishing 2023, ss. 299-315.
- KLEYN, L. S. vd., “Normanskiye Drevnosti Kiyevskoy Rusi Na Sovremennom Etape Arheologicheskogo İzuchenıye”, *İstoriçeskiye Svyazi Skandinavii i Rossii IX - XX vv.* ed. N. E. Nosov-İ. P. Şaskolskiy, Leningrad: Nauka 1970, ss. 226-252.
- _____, Lev S., *Spor o Varyagah: İstoriya Protivostoyaniye i Argumentı Storon*, Sankt Peterburg: Yevraziya 2009.
- KOZLOV, S. A., “Vasiliki na Putyah Gardariki”, *İSTORİYA* 10/9 (83), 2019 (elektronik kaynak)
- KUZMİN, A. G., *Povest Vremennıh Let*. thk. A. G. Kuzmin, Institut Russkoy Tsivilatsii, Moskva 2014.
- LEBEDEV, G. S.-Nazarenko, V. A., “The Connections Between Russians and Scandinavians in the 9th-11th Centuries”. *Norwegian Archaeological Review* 6/1, 1973, ss. 5-9.
- Leo the Deacon, *The History of Leo Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, çev. Alice-Mary Talbot-Denis F. Sullivan, Dumbarton Oaks, Washington, D.C. 2005.
- LÜBARSKY, Ya. N. vd., (ed.). *Prodoljatel' Feofana: Jizneopisaniya Vizantiyskih Tsarey*, Sankt Petersburg: Aleteiya 2009.
- MÄGI, Marika, *In Austrvegr: The Role of the Eastern Baltic in Viking Age Communication Across the Baltic Sea*, Brill, Leiden 2018.
- MAMMADOVA, Jeyran, “Rusların Köken Problemi ve Norman Teorisi”, *ATDD* 2, 2023, ss. 116-126.
- MARTINEZ, A. P., “Gardizi's Two Chapters on the Turks”, *Archivum Eurasiae Medii Aevi* II, 1982, ss. 109-175.
- MELNİKOVA, Elena A., *Skandinavskie Runičeskie Nadpisi: Novie Nahodki i Interpretatsii, Teksti, Perevod, Kommentarii*, Vostochnaya Literatura, Moskva 2001.
- _____, Elena A., “Rhosia and the Rus in Constantine VII Porphyrogenetos' De administrando imperio”, *Byzantium and the Viking World*, ed. Fedir Androshchuk vd., Uppsala Universitet, Uppsala 2016, ss. 315-337.
- _____, Elena A.-Petrudin, V. Ya., (ed.), *Drevnaya Rus v Srednevekovom Mire* Ladimir, Moskva 2014.
- Mesudî, *Murûc ez-zeheb (Altın Bozkırlar)*, çev. D. A. Batur, Selenge Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2004.
- MONTGOMERY, J. E., “Arapça Kaynaklarda Vikingler”, *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2015, ss. 694-708.
- MORAVCSIK, Gyula, *Byzantinoturcica I: Die Byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, Leiden 1983.

- NELSON, Janet L., *The Annals of St-Bertin*, çev. Janet L. Nelson, Manchester University Press, Manchester 1991.
- NOONAN, Thomas S., "Rus', Pechenegs and Polovtsy: Economic Interaction Along the Steppe Frontier in the Pre-Mongol Era", *Russian History* 19/1/4, 1992, ss. 301-326.
- Photius, *The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople*, çev. Cyril Mango, Massachusetts: Dumbarton Oaks, Cambridge 1958.
- REİSKE, Johann Jacob, (ed.) *Constantine Porphyrogenitus De Cerimoniis Aulae Byzantinae*, 2 Cilt, Bonn, Weber, 1830.
- SAKARYA BOZALIOĞLU, Tuğçe Müge, *İki Anomim Bizans Kaynağına Göre X. Yüzyılda Bizans Ordusu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2014.
- SHEARD, Jack, *Byzantium and the Black Sea, c. 1000-1204*, University of London, Royal Holloway, London 2021.
- STRITTER, Johann Gotthelf von., *Memoriae Populorum, Olim, Ad Danubium, Pontium Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium, Et Inde Magis Ad Septemtriones Incolentium*. Impensis Academiae Scientiarum, 1771.
- SVERDLOV, Mihail Borisoviç, *Latinoyazıçnıye İstoçniki po İstorii Drevey Rusi IX-XIII v.: Pravda Russkaya İstoriya Teksta*, Olega Abışko, Sankt Peterburg 2017.
- THOMSEN, Vilhelm, *Rus Devleti'nin Kökenleri: Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler*, çev. Emine Dikmen, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.
- TREADGOLD, Warren, *The Middle Byzantine Historians*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2013.
- ULUSAN, Ahmet, *"Geçmiş Yılların Hikâyesi" (Povest Vremennıh Let) Adlı Kroniğin Tahlili ve Tenkitli Tercümesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2016.
- VALK, Heiki, "Vikingler ve Doğu Baltık", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2015.
- VLASTO, A. P., *The Entry of the Slavs Into Christendom: An Introduction to the Medieval History of the Slavs*, Cambridge U.P, London 1970.
- WAITZ, Georg, *Annales Bertiniani*, İmpensis Bibliopolii Hahniani, Hannover 1883.
- Zakharii-Roman, *The Historiography of Normanist and Anti-Normanist Theories in the Origin of Rus'*, The University of Oslo, Centre for Viking and Medieval Studies, The Faculty of Arts, Yüksek Lisans Tezi, Oslo 2002.
- ZIMONYI, István, *Muslim Sources on the Magyars in the Second Half of the 9th Century: The Magyar Chapter of the Jayhānī Tradition*, Boston: Brill, Leiden 2015.



GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

